

*Зельницький А. М., кандидат педагогічних наук,
професор, провідний науковий співробітник
ЦВСД НУОУ (м. Київ)*

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ВВНЗ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ

У статті аналізуються підходи до визначення поняття “педагогічна система вищих військових навчальних закладів”, її структурної побудови і функціонування як основи забезпечення якості підготовки військових фахівців.

Ключові слова: педагогічна система ВВНЗ, навчально-виховний процес, якість підготовки військових фахівців, педагогічна акмеологія.

В статті аналізуються підходи к определению понятия “педагогическая система высших военных учебных заведений”, ее структурному построению и функционированию как основы обеспечения качества подготовки военных специалистов.

Ключевые слова: педагогическая система ВВНЗ, учебно-воспитательный процесс, качество подготовки военных специалистов, педагогическая акмеология.

In article is being analyzed the approaches to concept the definition “pedagogical system of High military educational institutions”, to its structural construction and functioning as basis of maintenance of preparation's quality of military experts

Keywords: pedagogical system VVNZ, educational-educate process, quality of preparation of soldiery specialists, pedagogical acmeologiya.

Будь-яке суспільство незалежно від державного устрою реалізує освітню функцію задля забезпечення прогресивного розвитку усіх сфер суспільного життя. З цією метою воно створює певну систему освіти.

Система освіти в Україні формується як одна з найголовніших цінностей, як стратегічний ресурс поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності нашої держави на міжнародній арені. Освіта – це основа розвитку особистості, суспільства нації та держави. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує його інтелектуальний, духовний та економічний потенціал, є запорукою майбутнього України.

Військова складова освіти України має своїми пріоритетами відтворення кадрового потенціалу ЗС України, забезпечення підготовки військових фахівців як активних громадян, патріотів, надійних захисників суверенітету і територіальної цілісності України.

Метою сучасного етапу розвитку військової освіти є «...нарощування її інноваційного потенціалу, інтеграція у європейський та світовий військово-освітній

і правовий простір, підготовка військових фахівців з високим рівнем професіоналізму, компетентності, інтелектуального розвитку, загальної та військово-професійної культури, здатних з високою ефективністю виконувати поставлені завдання щодо національної безпеки та оборони Вітчизни, до самонавчання, розвитку власної творчої індивідуальності, невтомного, наполегливого самостійного засвоєння нових знань протягом життя, їх примноження, орієнтації в широких потоках різноманітної інформації, прийняття оптимальних рішень в нестандартних умовах» [1].

Тобто, в основі розвитку військової освіти, як цілісної системи, покладено покращення її якості підвищення ефективності підготовки військових фахівців у ВВНЗ.

У Законі України «Про вищу освіту» якість вищої освіти визначається як «...сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства» [2].

Якість освіти визначена пріоритетною проблемою і в рамках Болонського процесу. Її розв'язання є основою створення

Питання педагогіки

європейського освітнього простору. На сьогоднішній день в Європі функціонує мережа з гарантування якості у вищій освіті – ENQA, де розробляються єдині стандарти, методики та рекомендації.

За основу оцінки якості вищої освіти взяті 3 групи стандартів.

Стандарти для внутрішнього гарантування якості ВНЗ.

Стандарти для зовнішнього гарантування якості ВНЗ (національні стандарти).

Європейські стандарти для зовнішнього гарантування якості ВНЗ (міжнародні стандарти).

Детальний аналіз змісту кожного з зазначених стандартів надає М. В. Кисіль у своїй статті: «Оцінка якості вищої освіти». Розглянемо першу групу стандартів. Відповідно до неї "...вищі навчальні заклади повинні мати внутрішню політику та відповідні методики гарантування якості власних програм і критерії. Для досягнення цього слід не лише розробити, але й запровадити таку стратегію безперервного покращення якості, в якій певна роль відводилася б студентам та іншим зацікавленим фізичним та юридичним особам. Крім того, передбачається існування формальних механізмів погодження, періодичної перевірки та моніторингу власних програм; оцінювання студентів згідно гласних критеріїв, які застосовуються однаково до всіх; наявність механізмів встановлення компетентності та необхідної кваліфікації викладачів. Вищі навчальні заклади несуть відповідальність за доступність літератури, необхідної для опанування програми; за проведення роботи зі збору, аналізу та використання відповідної інформації з ефективного менеджменту навчальних програм та іншої діяльності; за регулярне оприлюднення актуальної, неупередженої та об'єктивної інформації (як кількісної, так і якісної) щодо програм, які пропонуються" [3].

Гарантування якості підготовки фахівців будь-якого освітньо-кваліфікаційного рівня залежить, здебільшого, від успішності функціонування педагогічної системи ВНЗ, її виховних впливів на формування особистості.

Задля більш точної структуризації виховних впливів на людину, виявлення їх

ролі і місця в процесі формування особистості військовослужбовця та уникнення можливої термінологічної плутанини слід розмежувати і наповнити відповідним змістом близькі між собою поняття:

- соціально-педагогічний процес (СПП);
- військово-педагогічний процес (ВПП);
- навчально-виховний процес (НВП);
- педагогічна система ВВНЗ (ПС ВВНЗ).

Соціально-педагогічний процес (від лат. *processus* – рух уперед) – безперервний виховний вплив суспільства, держави, окремих громадян на формування особистості, зміну її станів і стадій розвитку в ході соціалізації, а саме: засвоєння людиною соціального досвіду, системи соціальних зв'язків та відносин. За своїм змістом соціально-педагогічний процес найбільш широке з пом'якшених понять. Воно несе в собі відбиток характерних національних і культурних рис народу, його традицій, звичаїв та громадянських норм, що віддзеркалюються в моралі, праві, свободах, моделях поведінки тощо.

У будь-якому демократичному суспільстві, в тому числі і в Україні, джерела впливу на людину та їх ідеологічна спрямованість – різноманітні. Поряд із родиною, безпосереднім оточенням, закладами освіти на формування особистості чинять вплив держава, різні політичні партії, інші організації громадянського суспільства (об'єднання, рухи, конфесії і т.ін.), витвори літератури, архітектури, мистецтва, а також лідери думок і окремі громадяни. Інформаційний простір щент заповнено різними ідеологіями, стратегіями розвитку, концепціями, підходами до вирішення поточних і перспективних проблем, висловлюваннями лідерів думок тощо. Ця інформація є достатньо суперечливою. Вона розрахована на формування громадської думки з тих чи тих питань, на обстоювання позицій певних груп інтересів та окремих особистостей і може не збігатися з пріоритетами державної політики. Відтак, військовослужбовець, незалежно від своїх бажань, постійно знаходиться під впливом цих інформаційних потоків і робить власні світоглядні і моральні висновки. У цих умовах особливої актуальності набуває попередня сформованість відповідного

Питання педагогіки

«морально-етичного стриження». Стосовно до підготовки військових фахівців такий стрижень формується, набуває більшої стійкості і загартованості в ході навчання у військових навчальних закладах. Це вкрай важливо для зміцнення морально-психологічного стану Збройних Сил України, бо офіцери-випускники ВВНЗ по завершенню навчання передають набуте і сприяють формуванню відповідних якостей в підпорядкованого особового складу у військах, закладах, установах.

Наступні поняття, що здебільшого ототожнюють між собою у військово-педагогічній літературі – це військово-педагогічний і навчально-виховний процеси. Безумовно, між цими двома поняттями є багато спільного: мета, завдання, методи, форми взаємодії педагогів і вихованців тощо. Але є й відмінності.

Військово-педагогічний процес (ВПП) можна представити як систему навчально-виховної діяльності органів військового управління, усіх категорій посадових осіб з

підготовки військовослужбовців, підрозділів і частин до виконання завдань за бойовим призначенням в інтересах суспільства, держави і самої особистості (йдеться і про особистість, і про військовий колектив).

Навчально-виховний процес у ВВНЗ – “це система організаційних та педагогічних заходів, що спрямовані на реалізацію стандартів вищої освіти як сукупність норм, які визначають зміст вищої освіти, зміст навчання, засоби діагностики якості вищої освіти військових фахівців та нормативний термін навчання” [4].

НВП, у зазначеному контексті, здебільшого стосується індивідуальної підготовки військовослужбовців у ВВНЗ, формуванню в них відповідних якостей майбутнього офіцера.

Ці якості, з огляду на концепцію компетентнісного підходу, що останнім часом знайшла своє втілення в педагогічну практику, можна представити відповідною системою показників [5]. Її ієрархічна структура має такий вигляд (рис. 1).

	Ключові	Інструментальні	
	компетенції	Загально-наукові	
			Загальновійськові
			Індивідуально-психологічні
Інтегральна якість (компетентність) випускника ВВНЗ		Професійно-особистісні	Морально-етичні
		Загальнопрофесійні	Правові
			Самоудосконалення
		Професійно-соціальні	Інформаційно комунікативні
	Військово-професійні компетенції		Виховної діяльності
		Тактико-спеціальні	
		Спеціалізовано-професійні	Військово-технічні
			Несення чергової служби

Рис. 1 Система компетенцій випускника ВВНЗ

Компетенції тут розташовані на певних ієрархічних рівнях, де інтегральним показником якості власне й виступає компетентність випускника.

Поняття педагогічна система (ПС) дедалі частіше зустрічається на сторінках педагогічних видань, а значення системного підходу, як найважливішої умови успішного розв'язання педагогічних проблем, уже ніхто не заперечує. Однак чіткого поняття «педагогічна система» у навчальній та монографічній педагогічній літературі не сформовано, хоча деякими авторами

здійснено спробу це зробити. Аналітичному огляду розробленості даної проблеми присвячено один з розділів монографії М.І. Нещадима «Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика» [6]. У монографії досліджено і проаналізовано погляди на сутність, структуру і функціонування ПС відомих учених-педагогів і психологів. Серед них: С.І.Архангельський, Ю.К. Бабанський, А.В. Барабаншиков, В.П. Беспалько, Дж. Брунер, С.У. Гончаренко, Т.А. Ільїна, Н.В. Кузьміна, А.О. Лігоцький, А.С. Макаренко, Н.Г.

Питання педагогіки

Ничкало, П.І. Підкасистий, І.П. Підласий, В.А. Сластьонін, В.О. Сухомлинський, І.Ф. Харламов, В.В. Ягупов.

Так, Ю.К. Бабанський, розглядаючи основні компоненти педагогічного процесу, розмежовує такі поняття як склад системи, у якій функціонує процес, і склад самого процесу. До складу системи, у якій функціонує процес, він вводить педагогів та інших об'єктів навчання й виховання, учнів, умови навчання, а до складу процесу навчання – цілі, форми, методи організації діяльності, методи її емоційно-вольового стимулювання, контролю, аналізу та оцінки результатів навчального процесу [7].

А.О. Лігоцький розуміє під системою цілісний об'єкт (різномірну підготовку фахівців). Система має певні межі, структуру, структурні елементи в їхніх зв'язках та взаємодії. Водночас дослідник

бачить різномірну підготовку фахівців як підсистему більш загальної системи вищої освіти, що є цілісним утворенням, спрямованим на виконання соціального замовлення суспільства, у даному разі – на підготовку фахівців різних кваліфікаційних рівнів [8].

Н.В. Кузьміна визначає ПС як множину взаємопов'язаних структурних і функціонувальних компонентів, підпорядкованих цілям виховання, освіти та навчання [9].

Заслугує на особливу увагу і наукова позиція В.П. Беспалька. Педагогічну систему він визначає як «певну сукупність взаємопов'язаних засобів, методів і процесів, необхідних для створення організованого, цілеспрямованого та умисного педагогічного впливу на формування особистості із заданими якостями» [10].

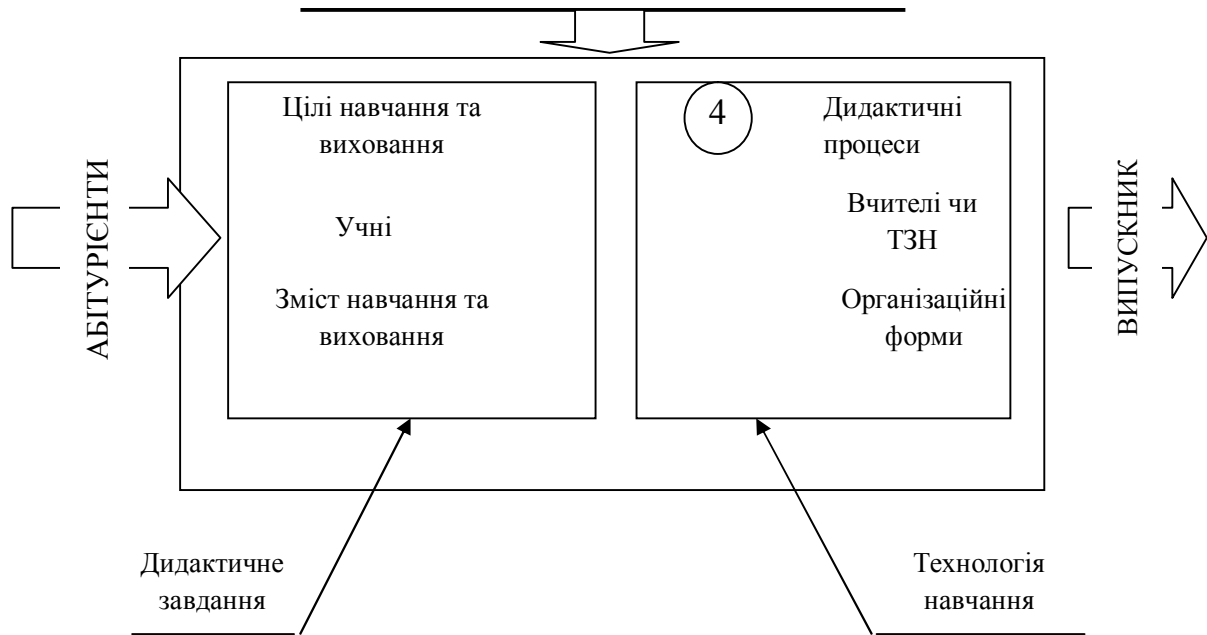

Рис. 2 Педагогічна система (модель В. П. Беспалька)

Розглядається також структура педагогічної системи як взаємопов'язана сукупність інваріантних елементів: учень; цілі виховання (загальні й часткові); зміст виховання; процеси виховання (власне виховання та навчання); учителі (або ТЗН – технічні засоби навчання); організаційні форми виховної роботи (рис 2). Автор вважає, що в рамках цієї структури здійснюються всі взаємодії тих, хто навчається, і педагогів, які визначають перебіг педагогічного (виховного) процесу, що веде до формування особистості із заданими якостями. Усі педагогічні явища,

що виникають в еволюційному процесі становлення та розвитку виховної діяльності, дістають пояснення у структурних зрушеннях елементів ПС, змінах властивостей цих елементів чи характеру зв'язків між ними. Для управління такою системою, на думку В.П. Беспалька, «необхідно діагностично поставлена мета, методика об'єктивного контролю якості поставленої мети, дієва техніка стимулювання як учителя, так і тих, хто навчається, щодо досягнення поставленої мети» [11].

Тобто більшість зазначених учених-педагогів розглядає ПС як цілісне утворення, де системотворчим елементом є мета, а результатом - ступінь її досягнення. Між цими двома функціонує й низка інших елементів, які пов'язані між собою таким чином, що вся система налаштована на підготовку випускника із заданими якостями.

Наявність широкого спектра поглядів на визначення педагогічної системи пояснюється історизмом їх виникнення та цільовим призначенням – досягненням

певних державних, педагогічних, психологічних цілей. Кожна з педагогічних систем діє в певних умовах, які можуть бути прийнятними лише для даної держави, культури, цивілізації [12].

Адаптуємо представлені варіанти структур та наведені погляди учених-педагогів до специфічних особливостей функціонування вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ). При цьому розглянемо загальну структуру педагогічної системи ВВНЗ (Рис.3).

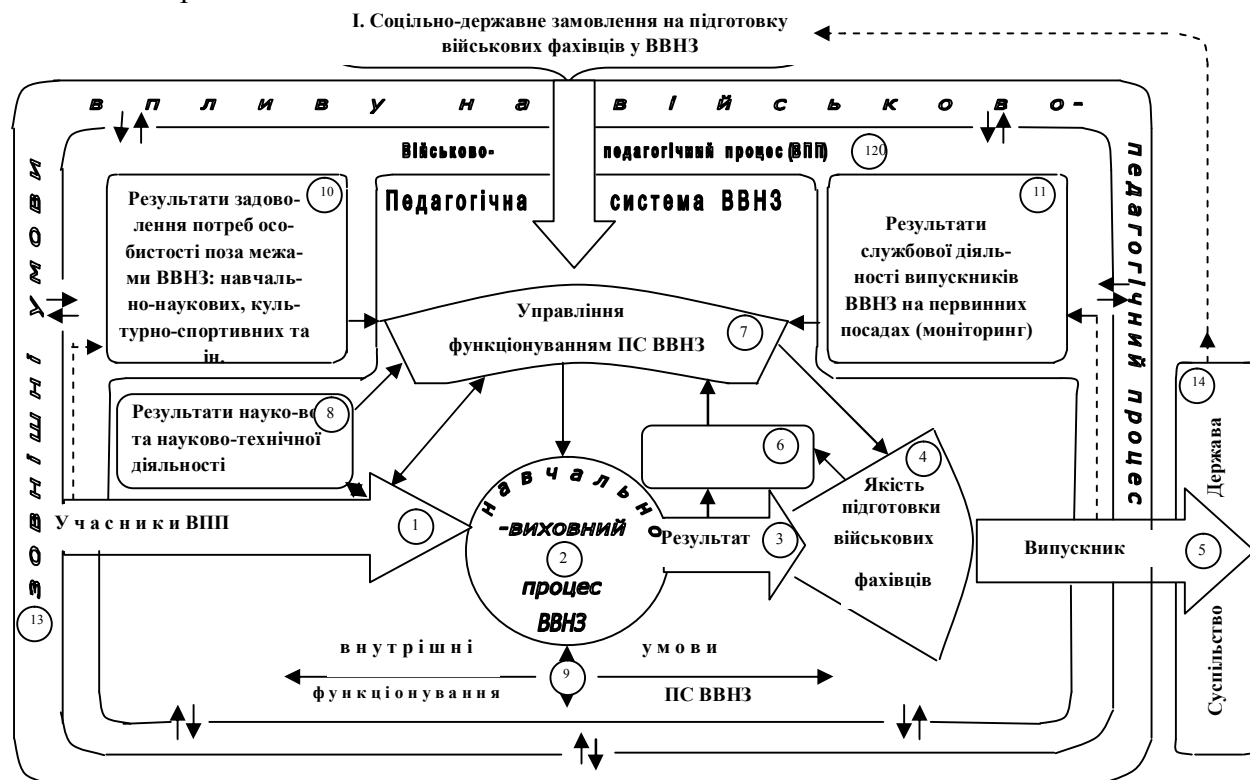

Рис. 3 Загальна структура педагогічної системи ВВНЗ

Розглядаючи ПСВВНЗ, ми спиралися на її визначення як «...сукупності відібраних і новостворених специфічних елементів, взаємозв'язаних у відповідній структурі й включених у попередньо спроектовані ВПП для забезпечення досягнення діагностичних цілей освіти щодо підготовки військових фахівців із заданими якостями відповідно до соціально-державного замовлення і в інтересах задоволення освітньо-наукових потреб особистості» [6]. У представленій автором структурі (Рис. 3) виокремлено основні її складові – від соціально-державного замовлення на підготовку військових фахівців – до здобуття ними статусу офіцера-випускника і призначення на первинну посаду у війська.

У цій структурі розмежовано такі її елементи як військово-педагогічний і

навчально-виховний процеси (НВП). Виокремлено складову – педагогічна система ВВНЗ, яка функціонує в певних внутрішніх умовах і на яку чинять вплив відповідні зовнішні умови. Результати НВП розглянуто через показник якості підготовки військових фахівців.

Належне місце у наведеній структурі посідає управління функціонуванням ПСВВНЗ. Цей елемент системи органічно пов'язаний із соціально-державним замовленням на підготовку військових фахівців, НВП, результатами моніторингу задоволення тими, хто навчається, навчально-наукових, культурно-спортивних та ін. потреб поза межами ВВНЗ та їх службової діяльності на первинних посадах у військах.

Питання педагогіки

Управління педагогічною системою є, з поміж інших її складників, процесуальним компонентом. Він чинить безпосередній вплив на НВП, що вміщує в собі такі функціональні елементи: цільовий,

мотиваційно-акмеологічний, змістовий, проєктувально-конструктивний, комунікативно-перетворювальний, діагностично-оцінний, аналітично-моніторинговий, коригувальний (Рис. 4).

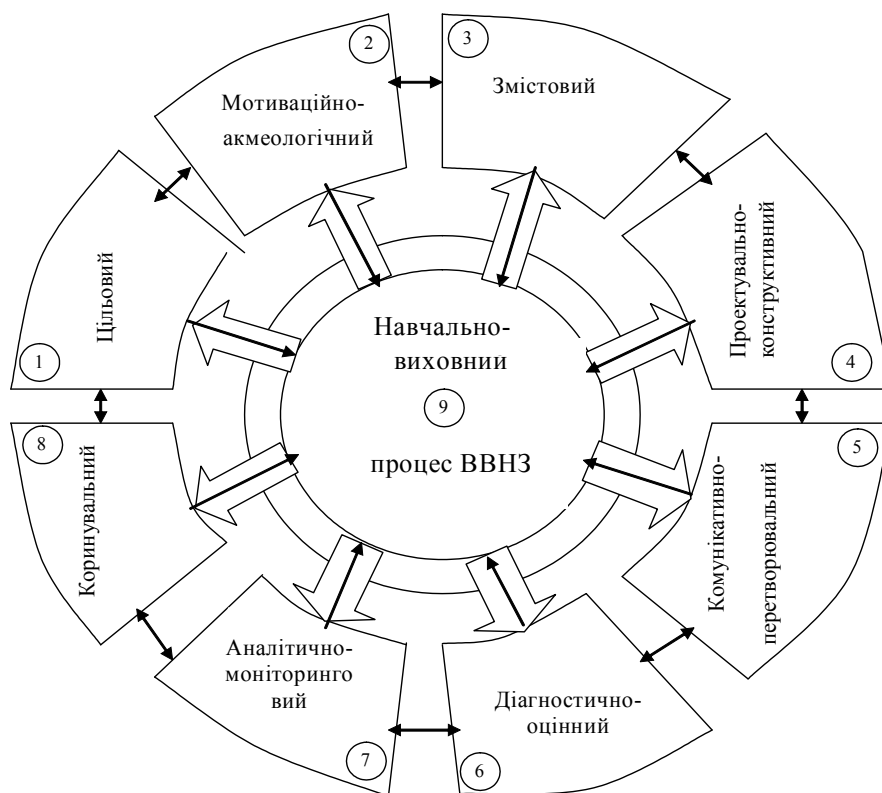

Рис. 4 Функціональні елементи педагогічної системи ВВПЗ

Особливої уваги серед наведених заслугує мотиваційно-акмеологічний елемент НВП, що є його рушійною силою, бо розповсюджує свій вплив на всіх учасників педагогічного процесу, надихає їх на наполегливу творчу діяльність. Цей процесуальний елемент поєднує в собі два ключових поняття: «мотив» і «акмеологія». Мотив (від лат. Moveo – рухати) – матеріальний чи ідеальний предмет, що спонукає і спрямовує на себе діяльність чи вчинок і заради якого вони здійснюються. Окрім функції спонуки і спрямованості діяльності мотив виконує також смислотворчу функцію, надаючи певний особистий смисл цілям, діям, а також обставинам, що або сприяють, або перешкоджають реалізації мотиву. Мотив визначає характер пізнавальних процесів і структурує зміст сприйняття, пам'яті, мислення і т.ін. [13].

Друге поняття – акмеологія (від грец. Асте – вершина і ...логія) – наука про

закономірність розвитку та функціонування найвищої творчої діяльності людей [14].

Педагогічна акмеологія виникла порівняно недавно на межі природничих, суспільних та гуманітарних дисциплін і вивчає феноменологію, закономірності і механізми розвитку людини на ступені її зрілості і особливо при досягненні нею найбільш високого рівня у цьому розвитку.

У світлі цієї концепції людина розглядається як динамічна система, що постійно розвивається, змінюється, отримує нові особистісні й індивідуально-психологічні якості, що забезпечують широкі можливості соціальної і професійної адаптації.

Основоположною категорією акмеології є професіоналізм, як стійка властивість особистості в процесі професійної освіти, що повністю відповідає принципу єдності особистості та діяльності.

Таким чином, мотиваційно-акмеологічний компонент ПС ВВПЗ відіграє ключову роль у її функціонуванні і спонукає всіх учасників педагогічного процесу до

самоудосконалення, самоосвіти, саморозвитку, досягнення на цьому шляху найвищих результатів.

Щодо решти функціональних елементів НВП (Рис. 4), то вони за умови реалізації мотиваційно-акмеологічного – є суттю педагогічної технології, що має гарантовано забезпечити високий ступінь досягнення

цілей освіти, виховання, розвитку і психологічної підготовки до професійної діяльності військових фахівців.

Педагогічна система ВВНЗ функціонує в певних умовах – внутрішніх і зовнішніх, що безумовно впливають на успішність функціонування педагогічної системи (Рис. 5).

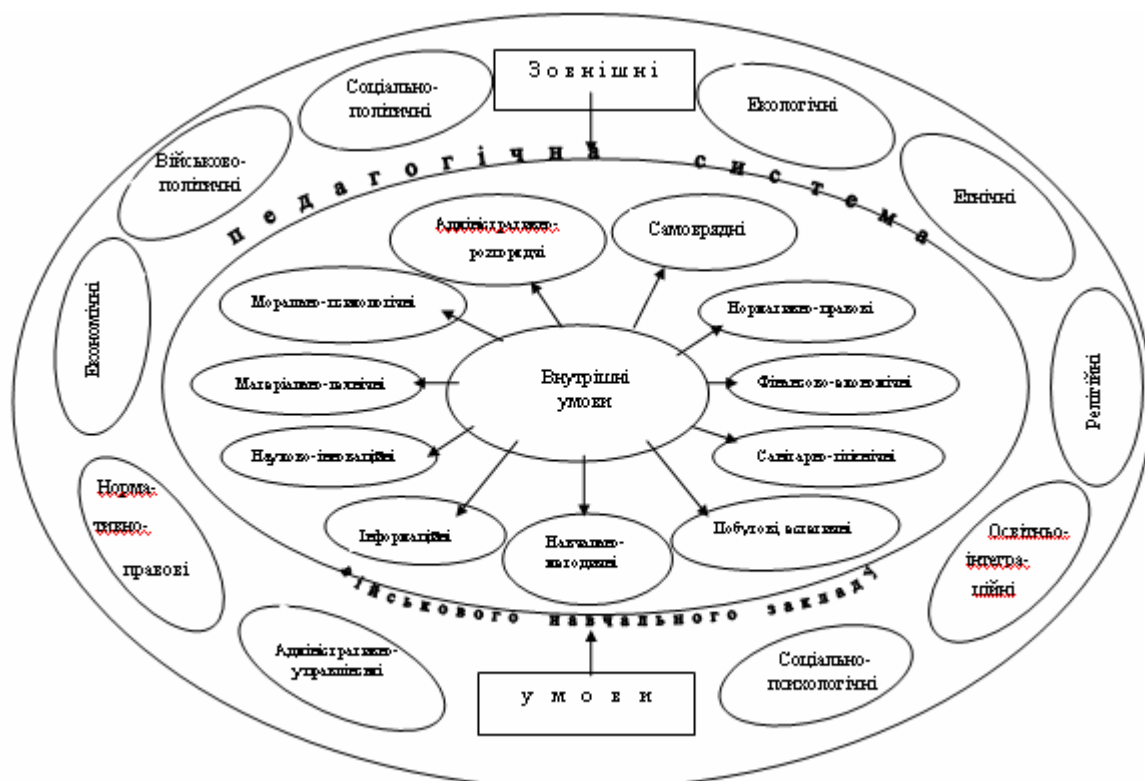

Рис. 5 Умови, в яких функціонує педагогічна система ВВНЗ

Серед зовнішніх умов слід виділити такі з них: нормативно-правові; економічні; військово-політичні; соціально-політичні; екологічні; етичні; релігійні; освітньо-інтеграційні; соціально-психологічні; адміністративно-управлінські.

До найбільш нагальних внутрішніх умов, що чинять безпосередній вплив на функціонування педагогічної системи слід віднести:

морально-психологічні; адміністративно-розпорядчі; часові; самоврядні; нормативно-правові; фінансово-економічні; санітарно-гігієнічні; побутові; естетичні; навчально-методичні; інформаційні; науково-інноваційні; матеріально-технічні

Тобто, ПС ВВНЗ є відкритою системою. На її функціонування впливають багато чинників, у тому числі внутрішні і зовнішні умови. Але й сама ПС може й має впливати на них, оптимізувати середовище, в якому вона функціонує і розвивається. Адже до її складу входить елемент з потужною внутрішньою енергією. Це – учасники військово- педагогічного процесу:

наукові і науково-педагогічні працівники, слухачі (курсанти), управлінці, персонал забезпечення, допоміжний та технічний склад. А ще – замовники, командири підрозділів і частин, де проходять службу випускники ВВНЗ – всі ті хто безпосередньо чи опосередковано чинить вплив на функціонування педагогічної системи.

Безумовно, в межах однієї статті практично неможливо детально описати основні елементи ПС ВВНЗ, їхні взаємозв'язки і взаємозалежності, аргументувати підходи до її удосконалення. Тому метою даної статті було дати лише рамочні характеристики педагогічної системи, показати структурні й функціональні складники і деякі напрями та шляхи її поступального розвитку.

Розглядаючи ПС ВВНЗ як цілісне утворення (Рис. 3), можна передбачити успішність її функціонування за умови організованого і скоординованого “запуску” всіх її елементів і системи в цілому. Це має втілитися в такі конкретні результати:

Питання педагогіки

створено конкурс у ВВНЗ;
проведено відбір учасників ВПП у ВВНЗ;

організовано підготовку, перепідготовку науково-педагогічних, наукових працівників, управлінців;

створено необхідні соціально-матеріальні умови навчання;

створено сприятливий морально-психологічний клімат;

створено необхідні навчально-методичний, інформаційний продукти, забезпечено їх оновлення;

створено умови для задоволення навчально-наукових, культурних, спортивних та ін. потреб особистості поза межами ВВНЗ;

втілено в НВП сучасні досягнення фундаментальних, прикладних та досліджень військової науки;

створено надійну систему управління ВВНЗ;

здійснено випуск з ВВНЗ відповідно до вимог соціально-державного замовлення і стандартів вищої освіти;

досліджено результати виконання службових обов'язків випускниками ВВНЗ, ВНП ВНЗ на первинних посадах, здійснено відповідний моніторинг якості їх підготовки; забезпечено якість підготовки військових фахівців – як інтегральний показник.

Таким чином, втілення в педагогічну практику розглянутих в статті загальних підходів до структурної побудови ПС ВВНЗ і приведення в дію її функціональних складників мають забезпечити необхідну якість підготовки військових фахівців, їх спроможність ефективно виконувати службово-бойові функції за посадовим призначенням.

Література

1. Науменко М.І., Приходько Ю.І. Щоквартальний науково-теоретичний та науково-практичний журнал Міністерства оборони України "Наука і оборона" №1,2009,С.40–50.

2. Закон України "Про вищу освіту" від 17 січня 2002 р., № 2984 // Офіційний вісник України. – 2002. – №8. С. 1-43.

3. Кісіль М. В. Оцінка якості вищої освіти // Вища освіта України. - 2005.- № 4 (14). - С. 82-87.)

4. Наказ Міністерства оборони України і Міністерства освіти і науки України № 221/217 від 13 квітня 2005 року "Про затвердження інструкції про організацію освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Збройних Сил України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України".

5. Вісник Національної академії оборони України 3 (11)/2009, Зельницький А. М., Удовенко П. І., Серветник Р. М. Компетентнісна модель випускника ВВНЗ–складова системи підготовки військових фахівців С.21-26.

6. Нецадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2003. – 852 с.

7. Бабанский Ю. К., Проблемы повышения эффективности педагогических исследований. Дидактический аспект. – М.: Педагогика, 1982. – 192 с.

8. Лігоцький А. О. Освіта і суспільство: Монографія. – К.: НВТ Правник, 1998.–310 с.

9. Кузьмина Н. В. Методы системного педагогического исследования: Учеб. Пособие. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1980. – 172 с.

10. Беспалько В. П. Слагаемые педагогические технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.

11. Беспалько В. П. Мониторинг качества образования – средство управления образованием // Мир образования. – 1996.– №2. – С. 31.

12. Левченко Т. И. Современные дидактические концепции в образовании: Монография. – К.: МАУП, 1995. – 168 с.

13. Психологический словарь /под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Педагогика – Пресс, 1998. – 440 с. (с. 203)).

14. Сучасний словник іншомовних слів:/Уклали: О.І.Скопенко, Т.В.Цимбалюк. – К.: Довіра,2006. – 787 с. – (Словник України).